

11 november 2020

Uitgave van de Leido Academy, het thema-netwerk voor LevenLang Leren

Doorstroom mbo-hbo onder de loep: Gedachten bij verdere discussies (mede op basis van de TK-brief op dit punt, gelet op 'toegankelijkheid')

- **Onderwijskoepels moeten onvoorwaardelijk samen de problemen aanpakken**
- **Zorg voor een landelijk netwerk voor over-en-weer overleggen over de uitval en switch, in een open setting ('Collegiale BeoordelingsOverleggen (CBO)')**
- **Voer goed onderzoek uit, binnen elke opleiding en het landelijk opleidingsoverleg**
 - **Doe meer met de differentiatie die binnen Ad-opleidingen mogelijk is**
- **Onderzoek andere gedifferentieerde mogelijkheden bij de bacheloropleidingen**
 - **Mix het doorstroomdeel mbo-hbo**
 - **Kijk wat een kritische grens voor uitval en switch is**
- **Betrek het bedrijfsleven bij praktijkcomponenten bij mbo en hbo om die te koppelen**
 - **LOB op een andere en nieuwe leest gaan schoeien wordt aanbevolen**

In nummer 149 hebben we uitgebreid stilgestaan bij de brief van de minister aan de TK over de toegankelijkheid van het hoger onderwijs, mede aan de hand van een onderzoek naar de effecten van allerlei beleidsmaatregelen. Daarvan hebben we het onderwerp 'mbo-hbo en uitval/switch' bij de kop gepakt, gelet op het feit dat OCW zich echt zorgen maakt over het uitblijven van (landelijke) effecten van allerlei maatregelen, plannen, budgetten en projecten op het terugdringen van de uitval van mbo'ers in het hbo en de hoeveelheden studenten die tijdens of aan het eind van het eerste jaar overstappen naar een andere hbo-opleiding.

Hetgeen in de TK-brief wordt gemeld is toch wel een duidelijk verwijt, hier en daar wat omfloerst beschreven, aan de betrokkenen. Het beleid van de onderwijskoepels is niet helder en niet gericht op het inzetten van alle mogelijkheden om mbo-hbo een scherpe plek te geven in de beroepskolom. De minister weet ook best wel dat beide onderwijssectoren een eigen plek in het systeem hebben, met daaraan gekoppelde verantwoordelijkheden, maar dan nog...

Daarom heeft ze op basis van het onderzoek de conclusie getrokken dat er meer kan worden gedaan. Ze gaat de komende periode in gesprek met de onderwijskoepels en de studentenorganisaties (waarbij het helemaal niet zo slecht zou zijn om ook partijen als de NVAO en de Inspectie daarbij een plek te geven). Er komen bovendien verkiezingen aan, dus het zal een volgende minister zijn die daarmee aan de slag kan gaan. Tijd derhalve voor een vliegende start met een frisse blik op dit soort ontwikkelingen.

Beschouwingen en discussies in gang zetten...

In deze nieuwsbrief nemen we de vrijheid om een aantal aspecten van de aansluiting mbo-hbo en de daaraan gekoppelde problemen, genoemd door de minister, onder de loep te nemen en met mogelijke richtingen voor verder overleg te komen. Het gaat dus aan de ene kant om het behouden van de toegankelijkheid van het hbo voor mbo'ers en andere instromers, maar aan de andere kant om ervoor te gaan zorgen dat het percentage uitvallers en switchers in het hbo wordt teruggedrongen.

We geven een aantal korte beschouwingen met daaraan te koppelen aanzetten voor discussies zoals deze de komende periode kunnen worden gevoerd. Misschien is er een overkoepelend 'plan van aanpak' voor nodig, maar dat is aan de betrokken organisaties – en OCW. En anders gaan we in het voorjaar, als het kan, een expert-meeting organiseren, om de zaken op een rijtje te zetten.

Bindend studie-advies in de spotlights...

In de afgelopen periode is in de Tweede Kamer een beweging in gang gezet met een oproep om te gaan kijken naar het 'studie-advies' dat een student aan het eind van het eerste jaar van inschrijving krijgt. Het is een advies, maar elke opleiding heeft de wettelijke mogelijkheid om op basis van een geformuleerde norm vast te stellen dat de student te weinig kans op studiesucces heeft, en dit inzicht om te zetten in een negatief besluit d.w.z. de student te verordonneren met die opleiding te stoppen en zich niet meer daarvoor in te schrijven bij dezelfde hogeschool. Dat wordt in de wandelgangen het 'bindend studie-advies (BSA)' genoemd, op zich geen wettelijke term.

Er zijn nu moties aangenomen om te gaan sleutelen aan het advies, de normen en het moment waarop het moet en kan worden uitgebracht. In de bijlage geven we de teksten van de twee moties op dit punt, met een paar kanttekeningen.

Het kan zo zijn dat aanpassingen betreffende het inzetten van het BSA op een andere wijze of dit instrument te vervangen door geheel iets anders, kunnen gaan leiden tot minder uitval en lagere percentages voor de switchers. Maar daarvoor zal nader onderzoek nodig zijn, om helder te krijgen of dit daadwerkelijk zo is en of het misschien alleen maar tot uitstel ervan zal leiden, met een langere periode die is al is gebruikt van de beschikbare studietijd binnen het bekostigde systeem.

Zodra hierover meer bekend is, komen we er zeker op terug.

A Overleg over het probleem – over en weer erkennen – op meerdere niveaus

Het klinkt triviaal en dus voor de hand liggend, maar dat is het niet: De betrokken organisaties in het mbo en hbo moeten het simpelweg met elkaar eens zijn dat het gaat om een gemeenschappelijk aan te pakken 'probleem'. Dat betekent dat er over en weer volmondig wordt erkend dat het nodig is om de komende tijd in nauw overleg met elkaar te zoeken naar maatregelen, om die zo snel mogelijk te treffen. Die vragen absoluut en zeker wetend om wederzijdse 'opofferingen' en het op bepaalde punten gaan 'inschikken'.

In het verleden, en dan hebben we over de periode die van start ging in de negentiger jaren van de vorige eeuw, zijn herhaaldelijk verschillend ingestoken pogingen gedaan om op landelijk en bestuurlijk niveau tot bindende afspraken te komen. Maar die hebben niet geleid tot gemeenschappelijk gedragen en structurele aanpassingen. Natuurlijk zijn er redenen en excuses voor aan te dragen. Het mbo en hbo maakten op eigen wijze veranderingen door, met het competentiegericht mbo en de invoering van de bachelor-master-structuur in het hbo als de meest opvallende ervan. Maar vervolgens ging het mbo zich nog meer richten op de arbeidsmarkt, mede aan de hand van de komst van het SBB, terwijl het hbo de focus ging verleggen naar het worden van 'Universities of Applied Sciences' en de daarbij gekozen nadruk op het doen van onderzoek. Daaraan gekoppeld zijn nog meer 'tegenstrijdige' keuzes gemaakt, vaak onbewust en ook niet in alle regio's.

Veel pogingen om toch elkaar tegemoet te komen kunnen ook best nog eens worden geïnventariseerd, want juist in de lokale en bilaterale contacten is steeds heel veel in werking gezet, met sterke ambities. Ook vandaag de dag zijn daarvan goede voorbeelden aanwezig, gedreven door de noodzaak om de uitval terug te dringen, vaak in de grote steden waar de zorgen erg groot zijn.

Vooraf op de 'werkvloer' is en wordt periodiek veel energie gestopt in het zoeken naar constructies, maar die niet altijd konden en kunnen rekenen op de noodzakelijke steun van het complete management, omdat op alle niveaus de belangen op een andere wijze worden afgewogen. Ook landelijk konden de betrokken onderwijskoepels geen rust nemen om te bezien waar de gezamenlijke kansen zich voordeden. De belangrijkste conclusie kan dan ook eigenlijk zijn dat er geen mogelijkheid was voor kansrijke scenario's om de tijd voor 'rijping' te krijgen om te bekijken.

Aanbeveling 1:

Het wordt nadrukkelijk aanbevolen om als onderwijskoepels voor het hbo en mbo met elkaar te bezien op welke wijze de onnodige uitval en de mogelijk te voorkomen switch in de eerste fase van het hbo nog meer dan nu kan worden voorkomen. Daarbij kunnen ook aanvullende afspraken worden gemaakt met OCW, NVAO, Inspectie en andere organisaties die een rol spelen bij het monitoren van de onderliggende processen.

B Voorstel voor een landelijk aanpak binnen de hbo-sector rond uitval en switch

Als de betrokken onderwijskoepels het met elkaar eens zijn dat het gaat om het samen optrekken bij het optimaliseren van de doorstroom mbo-hbo, en daarbij ook de onvoorwaardelijke steun van OCW, NVAO, Inspectie, studentenorganisaties, werkgeversorganisaties en andere betrokkenen hebben, is het tijd om uit te gaan zoeken wat de beste aanpak is. Die is niet zomaar even bedacht, achter het bureau met een kleine groep, maar er zijn zeker interessante aanzetten te geven.

Een aantal daarvan kan zich gaan focussen op het systeem, de wijze waarop beide sectoren tot nu in het stelsel hebben gefunctioneerd en zijn veranderd, en het vervolgens bezien van kansen en mogelijkheden om zich verder te ontwikkelen. Juist dat laatste is zeker lastig als je als sectoren elkaar 'vast moet houden', maar de overheid heeft nadrukkelijk aangegeven dat het een simpele eis is en wordt binnen de bekostiging van het stelsel.

Daarnaast kan worden bezien wat er te doen is met zaken zoals inhoud, vormgeving, begeleiding, voorlichting en meer van die aspecten die naast landelijke afspraken in een regio verder zijn uit te werken. Dat 'landelijk' is vaak voor CvB's een probleem, omdat ze vinden dat een optimale invulling van de regionale samenwerking er alleen maar kan zijn als ze alle vrijheid hebben. Dat we maar een klein land zijn en onze economie een nationale aanpak nodig heeft, zal mogelijk niet snel als van wezenlijk belang worden gezien. Dat is het echter wel. Daarom zullen hogescholen een tweelagen-aanpak dienen te accepteren, maar nog steeds met voldoende vrijheid om zelf het onderwijs in te vullen.

Juist een nationaal karakter van de doorstroom naar het hbo biedt de kans om van elkaar te leren, om te zien waar men gemeenschappelijke expertise heeft en na te gaan op welke punten er kansen liggen om over en weer verbeteringen aan te brengen. Dat dit helemaal geen vreemde gedachte is, moge blijken uit het feit dat tot twintig jaar geleden dit simpelweg op die wijze gebeurde, met een structuur waarbij de landelijke opleidingsoverleggen een cruciale rol speelden.

Met de invoering van de structuur met de BaMa-opzet kwam vervolgens ook de strategische aanpak in beeld, al snel leidend tot het versterken van de autonomie van de instellingen, daartoe door de opeenvolgende ministers in de volle gelegenheid gesteld. Veel van het beleid rond zaken als doorstroom, kwaliteitsborging, internationalisering, doelmatigheid en het zoeken naar kaders die in het algemeen belang zijn, is vervolgens geformuleerd vanuit het belang van de instelling, en niet over wat die aspecten van het stelsel kunnen betekenen voor het land als geheel.

Daarom dus hieronder die aanzet voor samenwerking, afstemming en overleg met elkaar over zaken die laten zien dat op die wijze iedere instelling ervan kan profiteren. Lastig, maar zeker niet onmogelijk.

B1 Landelijke aanzet voor 'Collegiaal Beoordelings-Overleggen ('Peer Learning Reviews')

In de stukjes die hierna volgen wordt ingegaan op zaken die vrij snel kunnen worden aangepakt, als de overheid binnenkort besluit een nieuwe richting in te willen slaan met mbo-hbo. Dit gebeurt van onze kant op basis van voorbeelden uit het verleden, eerder uitgebrachte adviezen dus, en ook met inzet van zaken die nu worden gebruikt rond de doorstroom.

Maar de vraag aan OCW is dan wel welke nieuwe elementen aan die aangepaste richting zullen worden toegevoegd. Het lijkt ons voor de hand te liggen dat het volledig overlaten aan hogescholen om te beslissen over wat kan worden veranderd, niet een van de uitgangspunten zal zijn. In de afgelopen jaren is juist gebleken dat een combinatie van regionale constructies en het bezien of vervolgens een uitwisseling van ervaringen en goede voorbeelden mogelijk is om daarbij te bezien wat in een nationaal beleid kan worden opgenomen en een vorm van 'losse samenwerking' niet tot veel succesvolle voorstellen voor de langere termijn leidt. Het geven van budgetten, zonder concrete vormen voor het oormerken ervan en het koppelen aan dit soort uitwisselingen op landelijke niveau, is dan ook niet een aanpak die naar onze mening op voorhand gaat werken.

Visitatie en collegiale groepen

Degenen die al wat langer in het onderwijs meelopen, weten dat voorafgaande aan het systeem met een landelijke accreditatie onder de vlag van een specifiek nationaal orgaan daarvoor, de

NVAO dus, er sprake was van een kwaliteitszorgsysteem met gebruikmaking van 'peer review'. Binnen de hbo-sector was onder regie van de vereniging een aanpak vormgegeven om zelf te bezien of opleidingen aan de gestelde eisen voldeden. Opleidingen met dezelfde naam werden periodiek als geheel gebundeld onder de loep genomen, in dezelfde periode, om goed inzicht te krijgen in gemeenschappelijke aspecten.

Er was dus sprake van een vorm van 'benchmarking', om onderlinge verschillen op bepaalde criteria in beeld te brengen, maar ook om aanzetten te geven tot het samen verbeteren van processen. Daarbij kon men elkaar ook op sleeptouw nemen.

Het meest interessante van deze vorm was dat in aanloop naar de formele visitatie door een onafhankelijke commissie (wat we nu dus 'accreditatie' via de NVAO noemen) er onderlinge proefvisitatie plaatsvonden. Er werd in goed overleg een schema opgesteld waarbij een groep van de ene hogeschool bij een andere hogeschool op bezoek ging en op een zeer gedegen wijze het beoordelingsproces 'nabootste'. Die openheid bleek zonder meer te werken, om bij elkaar op die wijze in de keuken te kunnen kijken. Alle opleidingen werden er beter van, ook al omdat 'de ogen' van de collega's nog wel eens een scherper en dus bruikbaar oordeel opleverden.

Collegiaal Beoordelings-Overleg

Het idee is om voor de aansluiting mbo-hbo eenzelfde aanpak te gaan hanteren, dus met gebruikmaking van een vorm van 'peer-review'. Dat betekent dat – en we komen er nog op terug – als er voor een bepaalde hbo-opleiding blijkt dat de cijfers voor de uitval en de switch bij een groep hogescholen die deze opleiding aanbieden, boven een verder af te spreken norm komt, er in binnen het landelijke overleg voor die opleiding (bachelor- resp. Ad-opleiding) een schema kan worden opgesteld voor collegiale overleggen bij de betrokken hogescholen. Op basis van een gezamenlijk afgesproken format kan met inzet van een groep van een hogeschool die wel onder de norm zit, een bezoek plaatsvinden. We kunnen daar best een 'eigen' naam aan geven, bijvoorbeeld: Collegiaal Beoordelings-Overleg (CBO).

Dat hoeft geen diepgravend onderzoek te zijn, maar wel zodanig ingericht dat in goede harmonie valt te bezien wat er speelt, waar mogelijke oorzaken liggen en of er verbeteringen zijn door te voeren.

Voor alle duidelijkheid, de verklaringen voor het uitstijgen boven een norm kunnen zodanig zijn dat 'onder collega's' kan worden vastgesteld dat er alles aan wordt gedaan. Dat kan aanleiding tot zijn tot het maken van afspraken voor het elkaar 'vasthouden' voor het volgende studiejaar, een vorm van 'duo-vorming' om elkaar te bevragen over wat er allemaal speelt en zo te merken op welke punten toch verdere acties zijn te ondernemen.

Dergelijke CBO's en eventuele duo-mentorschappen vormen een win-win-situatie voor de betrokken opleidingen en dus ook hogescholen. Het overleggen resp. begeleiden geeft mede actief inzicht in 'wat je zelf allemaal doet en waarom', en het worden begeleid is het hebben van een vorm van collegiale intervisie zonder dat er aan iedereen rekenschap dient te worden afgelegd.

Vorbereiding door de opleiding

De opleiding die wordt bezocht, maakt uiteraard ter voorbereiding op het bezoek een eigen analyse van de situatie, en kan op die wijze zelf aangeven op welke zaken in ieder geval kan worden ingegaan of waarover men graag advies wil hebben op basis van de gesprekken die worden gevoerd. Daarbij wordt ook gesproken met de docenten, het management, eventuele lectoren en kenniskringen en uiteraard met de studenten zelf. Dat kan bijvoorbeeld met inzet van de opleidingscommissie, en dan wellicht met een daaraan te koppelen 'eerstejaars-commissie'.

De mbo-instellingen worden ook gevraagd om input. Van die kant is zonder meer aan te geven waar ze zelf knelpunten zien rond de doorstroom en wat de rol is die daarbij wordt gespeeld – en mogelijk aanpassingen nodig zijn. Het gaat om een vorm die openheid van beide kanten vereist.

Bij deeltijdse en duale opleidingen kan de beroepenveldcommissie (werkveld-adviesraad) worden gevraagd om zaken aan te dragen. Dat kan uiteraard ook via het stagebureau of via de docenten die nauw betrokken zijn bij de afstudeeropdrachten en andere praktische componenten.

Jaarlijkse schema's

Het zal duidelijk zijn dat het opzetten en uitvoeren van een dergelijke activiteit nogal wat tijd en energie vraagt. Dat betekent dat niet elk jaar voor alle opleidingen bij iedere hogeschool moet worden gekeken naar het ondergaan en uitvoeren van deze CBO's. Het moet allemaal beheersbaar zijn en blijven, dus de landelijke regiegroep zal keuzes moeten maken, goed verdeeld over de hbo-sectoren en de regio's.

Bovendien mag worden verwacht dat de ervaringen van de ene opleiding binnen een domein ook te gebruiken zijn voor de andere opleidingen, binnen een hogeschool. Laat men maar gewoon elk academisch jaar twee domein-brede heidagen organiseren, om ervaringen uit te wisselen. Op landelijk niveau kan elk opleidingsoverleg het een en ander doen, met deze activiteiten als een mooie basis voor inhoudelijke discussies.

Samenstelling CBO-groep

De groep die een CBO uitvoert, kent uiteraard vertegenwoordigers van de betreffende opleiding van een andere hogeschool, uitgezocht vanwege de aanwezige expertise. Maar er kan zonder meer ook voor worden gekozen hierbij mbo-collega's in te schakelen. Dat kan op basis van de zelf-analyse van de opleiding die wordt bezocht en wordt meegenomen in de CBO.

Groep bij de opleiding

Aan de kant van de opleiding die de CBO ondergaat, kan zelf worden bepaald wie daaraan meedoen. Uiteraard betreft het vertegenwoordigers van die opleiding, maar het is zeker aan te raden om de mbo-instellingen erbij te betrekken voor de aspecten die vooral onder de loep worden gelegd.

Tevens kan het goed zijn om ook externen mee te laten doen, bijvoorbeeld vanuit het regionale werkveld en organisaties waarmee wordt samengewerkt.

Financiering

Uiteraard gaat dit alles geld kosten, op basis van de tijd die nodig is om dit allemaal te laten functioneren. Het zal de overheid moeten zijn die daarvoor een jaarlijks budget beschikbaar stelt, want OCW heeft voor zichzelf, voor het parlement en alle andere beleidsmakers al duidelijk gemaakt dat te veel onnodige uitval en switch ons veel geld kost¹. Er kan dus beter worden geïnvesteerd in een structuur met activiteiten die gericht zijn op het voorkomen ervan.

Het jaarlijkse budget moet worden bepaald aan de hand van de plannen die kunnen worden uitgewerkt, met een daarbij behorend plan van aanpak. Maar het moet wel helder zijn hoe het geld kan worden ingezet. Daarvoor zal een onafhankelijke organisatie nodig zijn – en zeker niet bureaucratisch ingestoken. Het gaat om de coördinatie van dit alles, het maken van de analyses, het opstellen van een schema, het regelen van de groepen, het voorbereiden van de bezoeken, het vastleggen van de uitkomsten en dat soort zaken. Met een stevige algemene expert- en regiegroep is een heel eind te komen. Vervolgens is er geld voor elk CBO om de betrokkenen de kans te geven hun werk goed te doen.

Aanbeveling 2

Neem het initiatief voor het instellen van een netwerk op landelijk niveau waarbij het mogelijk is om periodiek voor een aantal hbo-opleidingen waarbij het percentage bij de uitval en switch relatief hoog is, zogenoemde 'Collegiale Beoordelings-Overleggen' uit te voeren. Dat wil zeggen dat groepen bij elkaar over de vloer komen om te bespreken wat er kan worden gedaan om de situatie aan te passen en mogelijk te verbeteren. Daarvoor dient een landelijke aanpak en een bijbehorend budget vanuit de overheid beschikbaar te zijn.

¹ Een kanttekening in de zijlijn maar het is goed om dit allemaal ook mee te nemen in discussies die gaan over het toekennen aan elke burger van een 'individuele leerrekening'. Politiek is daar steun voor, al wordt daarbij vaak gezegd dat het daarbij gaat om mensen die een diploma beneden niveau 4 bezitten. Maar daarnaast wil men ook wel een budget geven aan anderen voor het doen van opleidingen en het volgen van scholing op de hogere niveaus, al kan worden geconstateerd dat in het algemeen die betrokkenen wel hun eigen weg kunnen volgen en ook betalen. De studie-geschiedenis moet in ieder geval bij dit alles worden meegenomen.

B2 Betrokkenheid bedrijfsleven

Het is duidelijk dat elke hogeschool een eigen beleid mag, kan en ook wil voeren als het gaat om de positionering van de opleidingen. Dat beleid is vooral gericht op de lokale en regionale markt, kijkend naar de inhoud van programma's (praktische componenten, stages, afstuderen, duale invulling...), de contacten met de bedrijven (lectoren, invulling van minoren, kansen voor afgestudeerden, gastlessen...) en de afstemming op ontwikkelingen op de arbeidsmarkt (commissies, voorspellingen, vacatures...). Echter, in diezelfde regio zitten ook de mbo-instellingen die eenzelfde pakket aan mogelijkheden in de aanbieding hebben, maar dan op een 'lager' niveau.

Steeds meer worden in een regio om die reden samenwerkingsverbanden ingericht voor mbo-hbo, maar vooral ook gedreven door de noodzaak van buitenaf, met een plek daarbij voor werkgevers en andere organisaties die zich daarbij betrokken voelen en willen zijn – en dan ook met inzet van de gemeente, zoals valt te zien. 'Brainport' bij Eindhoven is een voorbeeld, maar Rotterdam, Dordrecht, Overijssel en de Achterhoek zijn eveneens druk hiermee bezig.

Het ligt dus voor de hand om bij de CBO's het werkveld te betrekken, uit de regio's van de betrokken opleidingen, voor een objectieve blik op hetgeen in een andere regio speelt (want ook in dat opzicht kunnen er verkeerde beelden leven).

Landelijke aanpak vanuit het werkveld, ter ondersteuning

Bij een landelijke aanpak zoals die wellicht als zodanig valt te realiseren, zou het zeker geen verkeerde gedachte zijn om ook een structuur gereed te hebben van de kant van het werkveld, dus het bedrijfsleven. Dat kan eigenlijk zonder problemen geschieden, met het opzetten van een 'pool' met deskundige vertegenwoordigers vanuit die hoek. Het is namelijk zo dat elke opleiding, hoewel niet wettelijk vereist, een regionale beroepenveldcommissie heeft, of een daarmee vergelijkbare adviesgroep. Daaruit kunnen voldoende experts worden gevraagd.

Met steun van de landelijke werkgeversorganisaties en de daaraan verbonden branches moet het dus mogelijk zijn om voor elke opleiding – of eventueel een groepje met verwante opleidingen – een landelijke overlegcommissie namens het werkveld in te stellen. De leden daarvan kunnen op zich al worden gezien als een 'nationale vraagbaak' voor alle betrokkenen, maar ze kunnen vooral meedenken en eventueel meedoen aan bepaalde CBO's.

Voor duale en mogelijk ook veel deeltijdse varianten lijkt dit eigenlijk wel gewoon een voorwaarde. Of er dan ook verschillende CBO's per variant moeten en kunnen plaatsvinden, is natuurlijk iets wat verder onder de loep dient te worden genomen.

Aanbeveling 3

Het is zonder meer aan te raden om voor de groepen die betrokken zijn bij het beoordelen van opleidingen en het afleggen van de bezoeken ('overleggen') – onder de noemer CBO - ook een beroep te doen op vertegenwoordigers van het werkveld. Om dit structureel mogelijk te maken worden de werkgeversorganisaties en hun partners opgeroepen daarvoor een landelijk netwerk in te stellen, met gebruikmaking van de beroepenveldcommissies van de opleidingen in ons land.

C Achterliggende zaken, gegevens en kaders

Als men samen wil optrekken op landelijk niveau en het idee van een collegiaal netwerk met hogescholen, domeinen en opleidingen (Bachelor en Ad) wordt omarmd en gesteund door alle andere partijen, moet er natuurlijk goed worden bezien hoe dit allemaal vorm te geven.

Het mag absoluut niet gaan leiden tot een proces dat parallel verloopt aan de accreditatie. Het geheel kan aanvullend zijn op wat hogescholen zelf al doen en vervolgens kunnen de ervaringen en uitkomsten worden ingezet bij een her-accreditatie.

Los daarvan moet natuurlijk ook worden gesteld dat op deze wijze mede vorm wordt gegeven aan de doelstelling van de overheid om studenten zo attractief en kwaliteitstechnisch optimaal ingevuld onderwijs aan te laten bieden door de instellingen.

Hieronder een paar aanzetten voor zaken die nu toch bij alle instellingen in de gaten worden gehouden maar bruikbaar zijn om een onderzoek te voeren, met het oog op de CBO's.

C1 Onderzoek de situatie voor uitval en switch, landelijk en regionaal – aan hbo-kant

Het is simpelweg nodig om op basis van het gezamenlijk optrekken als mbo en hbo een opzet voor een onderzoek in elkaar te steken dat gericht is op het zo goed mogelijk in beeld krijgen wat er eigenlijk bij een opleiding achter de cijfers voor de uitval en het gaan switchen zit. Het onderzoek bij een hbo-opleiding dient daarom te worden opgezet onder de hoede van een groepje met personen die absoluut weten waar ze het over hebben.

Dan valt te denken aan lectoren, kwaliteitszorgmedewerkers, managers van afdelingen voor de aansluiting alsmede coördinatoren van doorstroomprogramma's, mogelijk aangevuld met externe experts.

Verderop een aantal zaken die in een dergelijk onderzoek kunnen worden meegenomen. Het zijn wat basisuitgangspunten, want als de plannen in een volgend stadium arriveren, kan verder worden gezien wat daadwerkelijk van belang is. Ook moet worden onderzocht wat er nu al snel uit de statistieken te halen is en waarvoor vervolgens een nieuwe aanzet voor het onderzoek nodig is.

Tevens moet er zonder meer aandacht zijn voor het aspect 'privacy' en dus het niveau waarop op een gegeven moment een rapportage plaatsvindt. Maar voor elke hbo-opleiding moeten de gegevens wel in een bepaalde vorm bekend zijn, om ze ook te kunnen inzetten voor verdere acties.

Het gaat voor elke opleiding om analyses waarbij bepaalde kenmerken van studenten en de daarbij behorende situaties een rol bij het onderzoek spelen. Hierbij kijken we vooral naar de uitval, dus het stoppen met de opleiding. Vervolgens kan altijd nog worden gezien – als ze uit beeld verdwijnen – of ze op een gegeven moment daarna een andere opleiding gaan doen of gewoon echt stoppen, maar dat vraagt om een stevige verdere analyse en die past niet echt in wat wordt beoogd met deze vorm van 'collegiale bezoeken'.

Mogelijk kan in de statistieken worden volstaan met het opnemen van 'gaat verder met een andere opleiding', dus dat de betrokkene als zodanig ook best een switcher² kan zijn.

Het belangrijkste is dat op basis van deze analyses om een beeld te krijgen van de wijze hoe de studenten presteren en welke factoren daarbij een rol spelen, volgens de betrokkenen. Nogmaals, het betekent niet dat het om 'verwijten' gaat of dat wordt gesteld dat er ook heel direct sprake kan van een vorm van een 'onbeheersbare' beïnvloeding van die factoren. Maar aan de andere kant kan en mag niet worden 'weggekeken' of worden gedaan of er niets valt aan te passen.

Tijdstippen stoppen met de gekozen opleiding

Bij het analyseren van de stromen studenten die stoppen met een opleiding en dan uitvallen of iets anders gaan doen, valt onder meer te bezien hoe het gaat met de volgende groepen:

- Studenten die voor 1 oktober stoppen met de studie
- Studenten die voor 1 februari met de studie stoppen
- Studenten die zelf een keuze maken om na 1 februari en voor het eind van het studiejaar met de studie te stoppen
- Studenten die in het eerste studiejaar de opleiding dienen te verlaten op basis van een bindend negatief studieadvies (BSA)³
- Studenten die de opleiding verlaten om door te stromen naar een wo-bacheloropleiding
- Studenten die na het eerste jaar van een bacheloropleiding een Ad-opleiding gaan volgen
- Studenten die na het eerste jaar van een Ad-opleiding een bacheloropleiding gaan volgen⁴.

² Je zou als hbo-opleiding zelf alle stromen switchers kunnen gaan volgen, dus kijken of ze binnen dezelfde sector blijven of overstappen naar een andere sector. Ook is het interessant om te bezien of ze bij de eigen hogeschool blijven of juist niet, en welke instellingen in de regio dan vaak in aanmerking komen. De overheid kan dit verder onderzoeken op landelijk niveau, maar dan moet er verder nog wel wat werk worden verzet.

³ Er zullen studenten zijn die geen BSA krijgen en de gelegenheid hebben om aan de norm te voldoen voor het eind van het tweede studiejaar. Het analyseren van de uitval die dan plaatsvindt, is zeker nodig maar dan gaat het om specifieke scenario's, in het algemeen gesteld, met aanvullende acties.

⁴ Je zou ook kunnen kijken naar de uitval van degenen die een Ad hebben behaald en doorstromen naar een bacheloropleiding. Die worden kennelijk nu gezien als nieuwe bachelorstudenten, maar als dat zo is, dienen ze uit deze statistieken worden verwijderd.

Kenmerken

Vervolgens is het interessant om meer te weten over de 'voorgeschiedenis':

- Ingeschreven op basis van een toelatingstoets (niet in het bezit van een vereist diploma)
- Het hebben gedaan van een tussenjaar
- Eerder zijn ingeschreven bij een andere instelling voor hoger onderwijs en daar een BSA hebben ontvangen
- Het hebben gevolgd van een keuzedeel 'voorbereiding hbo'
- Advies dat is uitgebracht op basis van de studiekeuzecheck.

Het is vervolgens verleidelijk om verder diepgravend onderzoek te verrichten, als het gaat om het volledig stoppen dan wel opteren voor een andere opleiding. Maar dat vergt wel behoorlijk veel tijd, al zullen de systemen nu al voor een groot deel daarvoor te gebruiken zijn dan wel in de komende jaren zullen worden aangepast om snel allerlei analyses te kunnen maken. Een opleiding moet dan inzicht hebben in zaken zoals hier - niet limitatief - genoemd:

- Na de uitschrijving niet meer staan ingeschreven in het volgende jaar
- Her-inschrijving bij dezelfde hogeschool, hetzelfde domein
- Idem, voor een opleiding bij een ander domein
- Her-inschrijving bij een andere hogeschool
- Her-inschrijving bij een Bachelor na eerst een Ad te hebben gedaan, en vice-versa...

Daarnaast kan ook niet alles worden nageplozen, want zoals gezegd kunnen er zaken meespelen die raken aan de privacy van studenten. Maar het gaat dus om het overall-beeld, het maken van een 'foto', eens per jaar.

Aanbeveling 4

Er zal in het geval van het gebruiken van CBO's op landelijk niveau tussen de betrokken organisaties (en in afstemming met bijvoorbeeld OCW en andere partijen) moeten worden vastgesteld hoe het onderzoek bij een opleiding wordt vormgegeven om inzicht te krijgen in de onderliggende oorzaken voor uitval en switch. Daarbij kunnen diverse kenmerken worden meegenomen als het gaat om de studenten die het betreft.

Bij het onderzoek dat op zich elk jaar kan worden uitgevoerd en aangepast (zeker als er sprake is van snelle veranderingen in de percentages voor uitval en switch) moet het gaan om de grote lijnen zonder te vervallen in allerlei details. Op die wijze kan een overleg, intern en vervolgens met de bezoekende groep, op een open wijze worden gevoerd.

C2 Kijken naar de mbo-kant

Bij een doorstroom van het mbo naar het hbo moeten we ons realiseren dat op dit moment geen enkele mbo'er op niveau 4 een strobreed in de weg wordt gelegd. Er is een universeel recht op toelating, los van bepaalde aanvullende eisen (kunst, sport, hotelschool...) en het kunnen krijgen van een verbod op basis van de inschrijving en de studiekeuzecheck⁵.

Dat is een situatie die in veel andere landen niet speelt en vaak opmerkelijk wordt gevonden, ook in het licht van het feit dat er zoveel uitval en switchgedrag is – en er nog niets landelijk en structureel op een aantoonbaar succesvolle wijze aan is gedaan, voor het gehele systeem (zoals de minister aangeeft).

Het is dus lastig om met allerlei parameters te werken aan de kant van het mbo. Bovendien is het mbo gebonden aan de drievoudige kwalificering, voor het werkveld, voor burgerschap en ook de doorstroom. Het baseren van leertrajecten op minder dan deze drie eisen is wel vaak aangekaart maar heeft nooit geleid tot aanpassingen. Dat bijvoorbeeld hbo-bacheloropleidingen in de praktijk (formeel mag het niet...) naast de reguliere afstudeerrichtingen academische minoren ter voorbereiding op de wo-masteropleiding hebben, laat zien dat er ook andere scenario's haalbaar zijn.

⁵ Iemand kan zich pas na 1 mei ergens aanmelden en dan mag een hogeschool dusdanige eisen stellen dat de betrokkene door het daaraan niet voldoen, kan worden geweigerd. In het algemeen is het echter zo dat als iemand zich voor 1 mei maar gewoon ergens inschrijft, er vervolgens altijd na 1 mei een aanmelding bij elke instelling en iedere opleiding mogelijk is (los van selectie en specifieke constructies). Instellingen hangen dit niet graag aan de grote klok, maar het is nu eenmaal wel de wettelijke situatie.

Hier toch een aantal zaken die door een hogeschool in samenspraak met de mbo-instellingen onder het vergrootglas⁶ te leggen zijn (ook wel overlappend met de hbo-lijst):

- BOL of BBL
- Het Keuzedeel Voorbereiding HBO hebben gevolgd, met voldoende resultaat
- Een keuzedeel die wordt aangeraden voor die hbo-sector of opleiding, hebben gevolgd
- Voorafgaande aan het mbo het vmbo of havo (deels) hebben gevolgd
- Formeel advies hebben gekregen over de hbo-studie van een mentor of studiebegeleider
- Zichtbaar hebben meegedaan aan activiteiten die door het hbo zijn georganiseerd, zoals meelopen e.d.
- In voorkomend geval extra onderwijs heeft gevolgd met het oog op het hbo
- De stage (bpv) hebben gevolgd in een context waarbij ook mogelijkheden waren om zich een beeld te vormen van het hbo.

Aanbeveling 5

Opleidingen moeten in samenspraak met de mbo-instellingen die substantieel veel instroom bij het hbo genereren, bezien welke aspecten een rol spelen bij het doorlopen van een studiekeuzeprocess en zich vervolgens lenen voor het onderzoek ter onderbouwing van het CBO.

C3 Kritische grenzen voor de uitval en het switchen

Het is een lastig punt, het benoemen van een bovengrens voor het percentage studenten dat in het eerste leerjaar uitvalt, niet meer terugkeert in het hbo dan wel met een andere opleiding start, en in het algemeen als 'aanvaardbaar' wordt gezien.

Uit de brief van de minister aan de TK waarin ze haar zorgen over de hoge percentages duidelijk uit, zeker in het hbo, zou je kunnen afleiden dat de overheid heel graag lagere cijfers wil gaan zien. Dat is niet alleen het geval vanwege de kosten die extra moeten worden gemaakt en de consequenties voor de studenten zelf, maar ook gelet op de maatschappelijke positie van het hbo en de daaraan te koppelen verplichtingen.

Uit de brief aan de TK

Van alle studenten die in studiejaar 2018-2019 zijn begonnen met studeren heeft binnen het eerste jaar 12,5 procent het hoger onderwijs verlaten en is 20 procent geswitcht naar een andere opleiding. Dit brengt de totale uitval en switch op 32,5 procent, ten opzichte van 32,3 procent vorig jaar. Ook liggen de percentages uitval en switch in het hbo met 15 procent uitval en 21 procent switch nog steeds hoger dan in het wetenschappelijk onderwijs, met 7 procent uitval en 18 procent switch.

Het is dus een belangrijke vraag die in dat kader mag en moet worden gesteld: Kunnen we midden in allerlei discussies over toegankelijkheid, kwaliteitsborging, bekostiging, het gehele leenstelsel en allerlei ontwikkelingen die daarmee samenhangen, simpelweg blijven accepteren dat ondanks alle maatregelen van de laatste vijftien jaren zoveel jongeren uitvallen en switchen? Anders gezegd, moeten we blijven werken met een systeem waarbij zoveel jongeren een keuze maken voor een ho-opleiding en vervolgens binnen een jaar blijkt dat voortzetting ervan niet plaatsvindt, in ieder geval niet in die opleiding?

We weten dat er achter 'de cijfers' een wereld van meespelende factoren is te schetsen. Bij elke factor zijn kanttekeningen te plaatsen, ter verzachting of juist ter versterking van het idee dat we daarmee een 'aangrijpingspunt' te pakken hebben. Het is best goed om die wereld te verkennen met z'n allen en te bezien waar nationaal met een algemene aanpak dan wel regionaal op basis van het inspelen op de specifieke situatie aldaar toch het een en ander valt te regelen.

Uiteraard zal dan elke verandering gevolgen hebben voor de studenten, de docenten, de begeleiders en ieder ander die daaraan een bijdrage moet leveren, dat is een te accepteren feit.

De voorgestelde aanpak met het netwerken op basis van CBO's, dus het bij elkaar over de vloer komen om samen naar verbeteringen of aanpassingen te zoeken, is zeker een optie om die wereld onder de loop te nemen. Maar er moet dan ook wel een vorm van 'urgentie' meespelen, om te

⁶ Voor de goede orde, we komen nog terug op de regionale samenwerkingsverbanden in het algemeen, met allerlei oplossingen, zoals recent in Rotterdam.

voorkomen dat de collegiale gesprekken alle kanten opspringen. Anders gezegd, er moet in ieder geval een rijtje zijn met zaken die terecht aandacht verdienen.

Een cijfer voor de uitval in het eerste leerjaar⁷, gemeten over het gehele jaar, is een aangrijpingspunt, en niet een absolute indicator voor dat er van alles misgaat. Het is een signaal om mee aan de slag te gaan. Maar wat is dan een handig en acceptabel percentage? Uit de brief aan de TK is te halen dat het gemiddeld gaat om 15%, dus voor een deel van de opleidingen⁸ is het uitvalpercentage (fors) hoger en voor een ander deel (fors) lager. Hetzelfde geldt voor het switchen (want ook daarin kunnen duidelijke verschillen zitten).

Misschien is het dus een goed idee om bij een eerste ronde maar uit te gaan van die 36% voor het totaal, en als onderliggende percentages die 15% en 21%, als mede-indicatoren.

Switchen nog even...

Je kunt dus het beste de cijfers voor het switchgedrag samen met die voor de uitval in ogenschouw nemen, zoals de overheid dat ook doet. Het switchen is te zien als een vorm van uitvallen, het stoppen met de originele opleiding en bezien wat dan wordt gedaan in het jaar erna.

Ook zitten achter het gaan switchen voor een (heel) groot deel dezelfde kenmerken als die zijn aan te geven voor het volledig stoppen met een opleiding. Voor het mbo wordt wel eens (vaak) gesteld dat een student met die achtergrond sneller 'instemt' met het uitvallen omdat er al een diploma met een sterk civiel effect is behaald. Dat lijkt toch wel wat kort door de bocht geformuleerd, al zullen er in een sterke economische situatie studenten zijn die dan gewoon maar een baan gaan zoeken - en bezien of er vervolgens 'bedrijfsopleidingen' zijn te volgen, betaald door de baas.

Zoals aangegeven is het dus goed om in het kader waarover we het nu hebben, een switcher te zien als een uitvaller bij de opleiding die als eerste keuze gold. In een later stadium kan worden bezien wat het verschil is tussen iemand die echt verdwijnt en degene die ergens anders de studie voortzet.

Zeker bij havisten is dat onderscheid wel degelijk relevant aangezien de havo-opleiding op zich niet of weinig civiel effect heeft en het behalen van een hbo-diploma echt wel nodig is om zich een plek op de arbeidsmarkt te verwerven.

Aanbeveling 6

Er zal tijdens het opzetten van een systeem voor CBO's (en overigens ook los daarvan als er andere scenario's zijn) met elkaar worden ingestemd met een norm voor het percentage uitval en switch, om vervolgens de betreffende opleidingen op te nemen in een landelijk schema voor de bezoeken en overleggen.

Daarbij worden de percentages voor de beide componenten in samenhang bekeken. Als er grote verschillen zijn, kan dit aanleiding zijn om versneld een onderzoek te verrichten of zich op een aantal specifieke zaken te richten (zeker als zo'n patroon zich tevens landelijk voordoet, ook binnen een hbo-sector).

D Kijken naar het systeem en meer differentiatie op dat niveau

Voordat wordt ingegaan op het centraal stellen van de student in het zoeken naar oplossingen, mede in het kader van de beoogde CBO's (maar zonder die acties kunnen bepaalde zaken best ook meer aandacht krijgen), wordt gekeken naar het systeem zoals we dat nu hebben. Dat doen we om te zoeken naar opties voor het meer differentiëren binnen het systeem, wetende dat 'alle winst die een student boekt, in principe kan worden meegeteld...'

Alle studenten moeten nu in eenzelfde soort mal hun diploma verdienen, zo wordt vaak gezegd. Daarmee wordt aangegeven dat er te veel naar een algemene standaard wordt gestreefd. Aan de

⁷ Bij deeltijd kan het beter zijn om dit te doen na twee jaar, gelet op de status van het 'advies' en de doelgroep. Overigens zal er geen of nauwelijks sprake zijn van een directe instroom vanuit het mbo.

⁸ Nagegaan moet worden of het gaat om de voltijdse, duale en deeltijdse opleidingen in z'n totaliteit, of alleen voor degenen die direct aan het hbo beginnen met een voltijdse of duale opleiding, en dan ook zonder een verleden in het hbo.

ene kant is dat van belang voor de herkenbaarheid en het civiele effect, voor de arbeidsmarkt en de afgestudeerde, maar aan de andere kant betekent het dat er een bepaald 'keurslijf' wordt gehanteerd⁹. Echter, dat lijkt de basis voor ons stelsel te zijn, met controleerbare trajecten.

Leerlijnen hebben is een kwestie van koppelingen maken

Dat is misschien helemaal niet zo erg. Er moeten nu eenmaal leerlijnen kunnen worden uitgezet die dwars door meerdere sectoren heen moeten worden vormgegeven. Waar een volgend traject begint, moet de aanbieder ervan wel enige zekerheid hebben ten aanzien van hetgeen waarop verder wordt gebouwd. Dus laten we dat straks niet vergeten, de gedeelde verantwoordelijkheid als we weten dat mensen in het stelsel willen doorgroeien, naar een zo hoog mogelijk niveau.

Leerlijnen met beoogd einde

Maar vervolgens zijn er situaties waarbij helder is dat de volgende stap in het stelsel, dus het gaan doen van een studie in het verlengde van de opleiding die zal worden afgerond, bedoeld om in principe daarmee aan de slag te gaan. Dit betekent dat een opleiding in die laatste fase van de leerlijn meer vrijheid mag nemen en zich minder hoeft te richten op een directe voorzetting. Hieronder wordt dit wat verder uitgewerkt, niet geheel nieuw, maar mogelijk toch bruikbaar voor straks.

In Nederland kennen we naast de bacheloropleidingen toch ook de Ad's en die zijn op zich al een mooie aanwinst geweest als het gaat om het differentiëren van leerwegen. Het is nog niet zo dat 'iedereen' daarvan doordrongen is en scherp op het netvlies heeft wat de mogelijkheden zijn. Maar goed, daarvoor zijn allerlei kanttekeningen in onderstaande stukjes ook best handig.

D1 Differentiatie in het hbo als onderdeel aanpak

Als we kijken naar het hbo als een onderdeel van het gehele onderwijsstelsel, moet worden geconstateerd dat na alle aandacht voor het positioneren van de hogescholen binnen het zgn. bachelor-master-systeem, het tijd is om te komen tot het neerzetten van een kolom waarbij het gaat om het echte en concrete 'hogere beroepsonderwijs'. Het streven naar het worden gezien als 'Universities of Applied Sciences', het benadrukken van praktijkgericht onderzoek als onderdeel van de opleidingen, het lobbyen voor eigen professionele masteropleidingen en alle andere bewegingen die vooral waren gericht op de zelfstandige status in het hoger onderwijs, lijken te hebben geleid tot een min of meer stabiele situatie. Anders gezegd, de hogescholen kunnen nu aan de slag met hun eigen doelstellingen en het opleiden van mensen voor een passende plek op de arbeidsmarkt.

Met dit in het achterhoofd kan worden gezien hoe diverse doelgroepen nog meer dan nu het geval is, kunnen worden bediend, wetende dat hbo-opleidingen simpelweg de (wettelijke) opdracht¹⁰ hebben om voor jongeren voort te bouwen op hetgeen in het voortgezet onderwijs en het mbo wordt aangeboden. Daarnaast kunnen ze binnen die context ook gezien hoe valt in te spelen op de vraag naar scholing vanuit het werkveld, voor werkenden, werkzoekenden en iedereen die met het behalen van een graad een volgende stap in de loopbaan kan zetten.

Dit kan bijvoorbeeld door meer dan nu gebeurt, voor zover ons netwerk reikt, te zien hoe binnen het hbo een verdere differentiatie kan plaatsvinden. Dan gaat het niet, om meteen maar helder met

⁹ Iedereen weet hoe het werkt: Een opleiding moet uiteindelijk voldoen aan bepaalde standaarden die gekoppeld zijn aan een niveau, bijvoorbeeld een Bachelor. Anders gezegd, alles wat aan het eind van een opleiding is gepland moet aan die standaard voldoen (en de rest mag best een niveautje lager liggen, maar niet te laag...). In het bedrijfsleven is voor een functie veelal een bundel aan competenties nodig die ook deels behoren bij allerlei verschillende niveaus, misschien wel behorend bij een Master... of mbo-3. In dat geval zal de betrokken werknemer aanvullende scholing ondergaan om daarmee alles als het ware te 'fine-tunen'.

¹⁰ Dat vloeit voort uit de toelatingseisen die worden gesteld en door het hbo als zodanig zijn vastgesteld en goedgekeurd. Als het hbo het daar niet mee eens is, kunnen er voorstellen worden gedaan aan OCW om die eisen aan te passen, via de profielen en de vakken. Tevens wordt in het accreditatiekader ervan uitgegaan dat hbo-opleidingen hun programma en de daarbij behorende wijze van opvangen in het eerste leerjaar afstemmen op degenen die aan een studie beginnen. Als dat niet zo is, kan er simpelweg op voorhand van worden uitgegaan - zo wordt bij het borgen van de kwaliteit van het gehele Nederlandse onderwijsstelsel verondersteld - dat studenten mislukken, uitvallen en andere routes gaan kiezen (los van de keuzes die ze maken op basis van bepaalde inzichten met betrekking tot het hbo). Dat wil zeggen in die gevallen bepaalde aspecten van de uitval en de switch (deels) de hogescholen kan worden aangerekend.

de deur in huis te vallen, om het gaan aanbieden van onderwijseenheden, minoren en andere delen van formeel geaccrediteerde opleidingen. Die aanpak wordt wel geopperd vanuit diverse hoeken, maar OCW heeft al aangegeven hier niet aan te willen, als de alles overkoepelende bekostiger van het systeem, mede in de wetenschap dat er ook private instellingen zijn en tevens (aanvullende) financieringsbronnen beschikbaar zijn¹¹.

Ook laten we even het streven naar flexstuderen en de experimenten rond flexibilisering in deeltijd en duaal hier rusten, omdat dit vormen zijn die in formele zin gericht dienen te zijn op het behalen van de graad en dus het getuigschrift.

We zetten hier ter stimulering van de komende discussies een aantal suggesties op een rijtje:

Gebruik Ad-opleidingen

- Het is van groot belang zich te realiseren dat een associate-degree-opleiding in wettelijke zin gezien meer dan 120 studiepunten mag omvatten, en dus ook langer dan twee jaren mag duren. Dat betekent dat in samenspraak met het werkveld programma's kunnen worden opgesteld met de volledige set aan competenties die voor bepaalde functies nodig zijn¹², die dus bijvoorbeeld 150 studiepunten vergen en in 2,5 jaren zijn aan te bieden. Daarbij kan best het laatste semester duaal worden aangeboden, dus na twee jaren een baan hebben in combinatie met het afmaken van de studie. Ook kan in het laatste semester worden gewerkt met afstudeerrichtingen, met een sterke focus op de directe vraag naar afgestudeerden.
- In het verlengde hiervan moet worden bezien of het wettelijk mogelijk is om eenzelfde type Ad-opleiding verspreid over het land met verschillende lengtes aan te bieden, gelet op de regio. Dat kan ook gelden voor de varianten (voltijd, deeltijd en duaal), gelet op de invulling van het programma.
- Dit type Ad-opleidingen zal in het algemeen gericht zijn op het afleveren van afgestudeerden voor de arbeidsmarkt, en minder voor de directe doorstroom naar een resterend programma voor het behalen van de Bachelor (maar het kan ook altijd later, na een aantal jaren werken). Toch zal binnen een hogeschool zelf het mogelijk kunnen worden gemaakt om een dergelijk resterend bachelorprogramma te ontwerpen zodanig dat het gehele traject vier jaren en dus 240 punten vergt (of iets meer). Een Ad van 2,5 jaren heeft dus een passende voortzetting van 1,5 jaren, om binnen de regelgeving voor de Bachelor en alle kaders rond bekostiging e.d. te blijven¹³.

Gebruik bacheloropleidingen

- Binnen de bacheloropleidingen is het mogelijk om nog meer dan voorheen te gaan werken met speciale afstudeerrichtingen. Dat kan door te beginnen met een brede basis van twee jaren en vervolgens de diepte in te gaan per deelgebied van het werkveld waarvoor wordt opgeleid¹⁴. Het is namelijk niet wettelijk vastgelegd hoeveel procent van de 240 punten ook daadwerkelijk

¹¹ We zien dit even los van het streven om te komen tot meer flexibiliteit voor het levenlang ontwikkelen. Daarbij gaat het vooral ook om het op-, bij- en herscholen van personen, in een bepaalde setting. Ook kan een link worden gelegd naar het komen tot een 'individuele leerrekening (leerrechten)' die kan worden gebruikt voor volledige opleidingen maar ook voor 'kwalificaties met een civiel effect'. In zo'n geval kan ook aan de koppeling aan het Nederlandse onderwijsraamwerk worden gedacht.

¹² Hierover kan in het kort het volgende worden gezegd: In de praktijk kan blijken dat afgestudeerde Ad'ers in allerlei functies worden geconfronteerd met het (moeten) gaan doen van aanvullende trainingen en cursussen, om nog beter aan de slag te kunnen gaan. Dat kunnen ook certificaten zijn die aan werkenden worden aangeboden om binnen een loopbaan stappen te kunnen zetten. De wetgever geeft nu een prachtige opening om die aanvullende scholing formeel op te nemen in een Ad-opleiding, om als zodanig nog beter te kunnen aansluiten op de vraag naar scholing op basis van (toekomstige) functies.

¹³ Met de verzelfstandiging van de Ad is er niet voor gekozen om de systematiek voor de bekostiging te wijzigen. Een student die via de Ad de Bachelor haalt, levert nog steeds maximaal 4 jaren geld voor het hbo op, en een verlenging leidt derhalve tot 'verlies'.

¹⁴ In de VS en ook wel andere landen gebeurt dit binnen de universiteiten, met hun vierjarige opleidingen. De aldus breed neergezette basis van twee jaren wordt dan gezien als een 'Associate degree of Liberal Arts', mede omdat juist in die context deze aanpak handig en toepasbaar is. Het is geen graad met een duidelijk civiel effect, maar die kan wel worden gezien als een duidelijke markering.

dient te zijn gekoppeld aan eenheden die volledig reiken tot het eindniveau. Allerlei onderdelen mogen hun eind hebben in jaar 2, terwijl voor de echt kenmerkende eenheden de leerlijn wordt doorgetrokken tot aan het laatste moment.

Dat wil zeggen dat binnen de opleiding kan worden gekozen voor het hebben van een beperkt aantal leergebieden in de laatste twee jaren en waarbij de resterende 120 punten volledig aan de daarbij behorende eenheden worden besteed. Dus smaller en diepgaander (specialistischer mag je ook zeggen).

- Tevens kan worden nagegaan op welke wijze een student na het hebben afgerond van het tweede jaar kan kiezen voor een weloverwogen en zinvolle onderbreking van de studie. Dat kan met het oog op het kiezen voor een duale voortzetting, maar dan eerst met een zorgvuldig uitgekozen aanstelling voor een jaar om daarin binnen een bedrijf, branche of groep werkgevers te bezien waar de verder uit te werken belangstelling ligt. Vervolgens wordt de studie voortgezet met een afstudeertraject dat daarbij past. Dat kan een duale vorm zijn maar er kan ook worden afgesproken met een werkgever dat aldaar (de rest van) de stage en de afstudeeropdracht kan worden gedaan, relevant voor de studie – en mogelijk de aanloop zijnde voor een baan na het afstuderen.
- Een specifiek scenario dat niet direct te maken heeft met de instroom in het hbo, heeft te maken met de switch van een bachelorstudent naar een Ad-opleiding als deze student vastloopt in het eerste leerjaar. Natuurlijk kan de betrokkene toch gewoon uitvallen of kiezen voor een switch naar een andere bacheloropleiding. Maar zeker bij het hebben van inhoudelijk verwante bachelor- en Ad-opleidingen in dezelfde hogeschool zal in het eerste semester in het oog kunnen worden gehouden dat een bachelorstudent toch beter op z'n plek is in de Ad-opleiding. Laten we dit niet zien als een negatief scenario, zeker niet in het geval als in de voorbereiding op de doorstroom naar het hbo duidelijk naar voren is gekomen dat het doen van de bacheloropleiding een aanvaardbare keuze is (ook in het overleg met de afleverende mbo-instelling, met het advies van die kant en gelet op de studiekeuzecheck). Maar er kan ook op voorhand al worden aangegeven dat het eerste semester een 'oriënterend' karakter kent – geheel conform de doelen van het eerste jaar. Er hoeft dan niet meer een volledig jaar daaraan te worden besteed, zoals dat in het verleden als zodanig werd gezien als doel van de propedeuse, zonder de Ad als alternatief te hebben om sneller tot het inzicht te komen dat een Ad-diploma ook een prima opstap naar een baan is. Kortom, met de Ad en de Bachelor als parallelle leerlijnen, moet de kracht van het hbo-systeem op dit punt ook worden gebruikt.

In het algemeen

Hoewel het systeem voor het hoger onderwijs is gekoppeld aan het hebben van formele graden en de regels die daaraan gekoppeld zijn, kan ook meer worden gedaan met het eerste deel van een opleiding, en dan specifiek gericht op degenen waarvan duidelijk is dat ze 'het niet gaan redden'. Dat kan dus een zelfgekozen scenario zijn, maar uiteraard ligt ook het bindend studieadvies aan het eind ervan op de loer.

Als ergens halverwege het studiejaar nadrukkelijk en onomwonden blijkt dat iemand gaat uitvallen of dat het bijltje erbij wordt neergegooid om met ingang van het nieuwe studiejaar iets anders te gaan doen, is het van belang om als opleiding daarop in te spelen. De student betaalt collegegeld en de instelling ontvangt bekostiging, en dat budget kan worden besteed aan het inspelen op de situatie die is ontstaan.

Hier een paar opties voor het afronden van het studiejaar:

1. Als de student na dit jaar echt wil stoppen, is voor de rest van het studiejaar te bezien welke onderwijseenheden kunnen worden gevolgd en zo met elkaar toch een bundel met waarde vormen. Daarbij behoeven de tentamens niet per se voldoende te zijn, al is dat wel mooi meegenomen. Alles wordt in een hogeschoolverklaring opgenomen.
2. Als de student na het studiejaar wil switchen, wordt in het geval de nieuwe opleiding al bekend is, bekeken welke onderwijseenheden binnen de huidige opleiding handig zijn om nog te doen maar uiteraard kunnen mogelijk alvast eenheden worden gedaan met het oog op die nieuwe opleiding (ook als die bij een andere hogeschool zal worden gevolgd, want mogelijk wordt die mede binnen de huidige instelling verzorgt).

Aanbeveling 7

Er dient op korte termijn worden onderzocht welke mogelijkheden er nu al zijn binnen de wet- en regelgeving om te differentiëren met leerlijnen en programma's binnen de hbo-sector. Daarbij moet de Ad-opleiding als eerste aangrijpingspunt worden genomen, gelet op de 'rek' die ermee in de vormgeving mogelijk is.

In samenhang kan worden gezien wat er wenselijk wordt geacht om het binnen het stelsel structureel mogelijk te maken om verschillende leerlijnen vorm te geven, ook passend bij studenten die in de eerste fase uitvallen of opteren voor een switch.

In combinatie hiermee kan worden nagegaan wat de impact is voor de studiekeuze en het bijbehorende proces in het mbo.

D2 Kijken naar het mbo en de differentiatie (gelet op het hbo)

Aangezien we hebben over de uitval en switch in het hbo en kijken naar de groep die vanuit het mbo instroomt (en op basis daarvan kan in een later stadium ook de havo-instroom onder de loep worden genomen als dit alles voor het mbo op de rit staat), is het ook handig om te bezien wat er eventueel in het mbo kan worden gedaan. Zoals al eerder gememoreerd, is dat natuurlijk best lastig, gelet op het eigenstandige karakter van de mbo-sector. Maar wellicht zijn er straks samen met OCW opties te realiseren die via het mbo bijdragen aan het komen tot minder uitval en switch binnen de enige echte 'beroepskolom'.

Hier een aantal suggesties voor het mbo, met de duidelijke aantekening dat ze bedoeld zijn als aanzetten voor de komende discussies en wetende dat er knopen moeten worden doorgesneden als we accepteren dat in ons systeem zonder meer soepel doorlopende leerlijnen mogelijk moeten zijn.

Denkend aan de Ad-opleidingen

- Voor inhoudelijk verwante leerlijnen binnen het hbo is de weg via de Ad naar de Bachelor even lang als de rechtstreekse weg nl. vier jaren. Dat is mogelijk op basis van de kaders die gelden voor het hbo en de inbedding van de Ad als zelfstandige opleiding in het systeem. Dat wil zeggen dat alwaar de Ad inhoudelijk aansluit op mbo-4-opleidingen er kan worden gestreefd naar de route via de Ad als de standaard-doorstroom vanuit het mbo.
- In het geval er nog geen direct aansluitende Ad-opleidingen zijn maar wel voor een heel groot deel van het programma, kunnen hogescholen die Ad-opleidingen zodanig aanpassen dat er sprake is van een vrijwel naadloze aansluiting, met tevens de garantie dat na de Ad de Bachelor in de nominale tijd is te behalen.
- Deze leerlijnen moeten in ieder geval bestaan dan wel worden ontwikkeld als uit de gegevens voor de (regionale) arbeidsmarkt, ook op wat langere termijn, blijkt dat de vraag naar Ad'ers relatief veel groter is dan die naar mbo-4-afgestudeerden.
- Voor deze doorlopende leerlijnen mbo-Ad dient binnen het mbo een algemeen keuzedeel te worden aangeboden dat specifiek is gericht op het verdergaan met een Ad. Dit stuk dient door de mbo-studenten te worden gevolgd om de 'garanties' die aan deze leerling verbonden zijn, te kunnen gebruiken.
- Daarnaast kan er een keuzedeel worden aangeboden dat voorbereidend is op de inhoud van de Ad-opleiding, daarmee de kans op studiesucces vergroten. Als het gaat om een niet-verbonden doorstroom, kan worden nagedacht over het verplicht stellen van dit keuzedeel, om een brug te slaan die er zonder meer toe doet.
- Tevens kan bij een dergelijke leerlijn door de betrokken instellingen worden bezien op welke wijze de praktijkcomponent (stage, beroepspraktijkvorming) is in te vullen. Het ligt voor de hand om in dat geval een werkplek in het mbo te hebben die zich ook leent voor het invullen van bepaalde praktische onderwijseenheden van het Ad-programma.

Denkend aan de bacheloropleidingen

- Als studenten opteren voor de vierjarige route naar de bachelorgraad, moet worden onderzocht of er voldoende instroom is om de bachelor-opzet met een brede basis voor de eerste twee jaren – uitgaande van een inhoudelijk verwant traject - en een versmalling daarna, te kunnen gaan hanteren (en ja, zo mogelijk moeten hogescholen in eenzelfde regio bezien of ze die

leerroutes kunnen 'verdelen', dus niet allemaal hetzelfde doen). De meer versmalde doorstroom zit 'm dus ook bij de Ad-opleidingen en dat komt ook goed uit want degenen die de Ad-route gaan volgen, kunnen na de Ad tevens de wat smallere leerlijn van de laatste twee jaren van de bacheloropleidingen gaan volgen.

- Als een mbo'er een keuze maakt voor een niet-verwante doorstroom hoeft dat niet altijd in te houden dat de kans op uitval of switch groter wordt. Mocht uit de statistieken (landelijk of regionaal) wel blijken dat het wel zo is, kan worden besloten om een keuzedeel verplicht te stellen¹⁵.
- Als een mbo'er van een voltijdse opleiding een duale variant kiest (en misschien een deeltijdse maar voor jongeren is die opzet wettelijk niet ontworpen, wel dual), kan worden bezien of daarvoor een specifiek selectietraject nodig is.
- Er is sprake van een studiekeuzecheck, voorafgaande aan de start met een hbo-opleiding. Het lijkt een goede gedachte om voor elk type vooropleiding een eigen invulling hieraan te geven. Daarbij lijkt de inschrijving per 1 mei een soort 'heilige actie', maar juist mbo'ers maken hun echte keuze een stuk later, ook al omdat ze tevens kijken of er een baan vrijkomt. Dat betekent dat er eerst een soort automatische inschrijving plaatsvindt, om aan de formele eisen te voldoen, en dat vervolgens maatwerktrajecten worden ingevuld, gekoppeld aan de eisen van deze check.
- Om verder te onderzoeken: Voor degenen die een duale opleiding willen gaan doen na het mbo zal meer dan nu een eigen traject nodig zijn, wetende dat het invullen van een dergelijk format gedurende twee jaren erg lastig kan zijn. In Vlaanderen mag daarom een Ad-opleiding (aldaar 'Graduaat' genoemd) ook worden aangeboden met 3 x 40 studiepunten, mede omdat minimaal een derde van de opleiding (ook als deze voltijds wordt ingevuld) op de werkplek moet worden gedaan. Het kan derhalve interessant zijn om na te gaan om dit ook in Nederland kan, net als bij deeltijd in principe minder dan 60 punten per jaar zijn te plannen. Echter, dan moeten wel alle relevante regelingen voor de student en de instelling worden aangepast... en dat is de echte uitdaging... (en de reden dat allerlei aanzetten voor flexibilisering niet echt van de grond zijn gekomen).

Aanbeveling 8

*Los van de opties die het hbo biedt om tegemoet te kunnen komen aan de uitstroom uit het mbo, zal ook binnen het mbo zelf kunnen worden bezien hoe (ook nu al) meer kan worden geanticipeerd op de keuzes voor een Ad- dan wel bacheloropleidingen.
Er dient te worden onderzocht wat de consequenties zijn van een keuze voor leerlijnen waarbij mbo'ers in principe verder studeren voor een Ad-grad.*

D3 Mixen mbo en hbo, met inzet van het werkveld

Uiteindelijk moet het systeem zodanig worden ingericht dat de doorlopende leerlijn mbo-hbo een inrichting kent waarbij van beide kanten wordt bezien wat in het transitietraject valt te doen, zonder de eigen doelstellingen en verplichtingen onnodig uit het oog te verliezen. Het mixen van beide opleidingen is dan een stevige uitdaging, dat is de afgelopen jaren wel duidelijk geworden.

Een uitdaging op dit vlak is aangegaan in Rotterdam, waar al jarenlang sprake is van een broedplaats voor oplossingen om de aansluiting mbo-hbo te verbeteren. Omdat juist bij de economische opleidingen de uitval vaak erg hoog is, te hoog dus om nog zonder meer voorbij te laten gaan, is

¹⁵ Het is – zoals in het begin van deze nieuwsbrief aangegeven - wellicht hier buiten de orde, maar als het gaat om de discussie rond het BSA, kan in dat verband ook het een en ander worden gezegd. Overigens bestaat wettelijk gezien het BSA niet... Het gaat om een advies (en geen verplichting, opdracht, drempel, maar echt een advies) dat wordt uitgebracht. Dat kan uitdraaien op het als student krijgen van een negatief advies (maar ja, ga maar wel door, probeer het maar...) of van een negatief advies dat leidt tot het moeten stopzetten van de studie. Dat kan alleen plaatsvinden als nadrukkelijk op basis van eerdere ervaringen met dat type studenten kan worden aangetoond dat de kans op studiesucces minder is dan... noem maar iets... 36%... Een student die mogelijk niet aan een norm voldoet en formeel vraagt om de onderbouwing ervan, heeft een grote kans van slagen bij het aanvechten ervan als blijkt dat de norm willekeurig is vastgesteld en er bovendien geen sprake is van een reden ervoor op basis van een longitudinaal onderzoek voor de opleiding, uitgesplitst voor de instromende groepen (want zouden vwo'ers, havisten en mbo'ers over dezelfde kam moeten worden geschoren?).

daarvoor een project in het leven geroepen¹⁶. Het kent de naam 'Vrije Zones' en in het bijbehorende manifest wordt gepleit voor doorlopende leerlijnen en cross-overs tussen de ROC's en hogescholen die, in samenwerking met het bedrijfsleven, bestendig kunnen worden.

Tevens wordt aangegeven dat een mbo'er in een bepaalde setting moet worden uitgedaagd om al tijdens de studie een duidelijke prestatie neer te zetten binnen de kaders voor het hbo. Anders gezegd, het zou mooi zijn als samen met het mbo-diploma bijvoorbeeld ook al het eerste hbo-jaar is afgerond. Misschien is dat ambitieus, maar als een hbo-opleiding meerdere startmomenten kent, is ook het hebben behaald van het eerste semester al een prima start. Zo zijn er meerdere scenario's te bedenken.

Als vervolgens het bedrijfsleven meewerkt, door samen met de mbo-student een tussenjaar in te vullen alvorens verder te studeren (dual...), en ook aan mbo- en hbo-kant bijdragen levert aan de praktijkcomponenten, kunnen ook weer significante stappen worden gezet, op basis van de noodzaak om mbo'ers en hbo'ers op te leiden voor de regionale arbeidsmarkt.

Aanbeveling 9

Bij het onderzoeken van mogelijkheden om de doorlopende leerlijn mbo-hbo te koppelen aan een duale vorm (werkend leren, aansluiten van praktijkcomponenten op elkaar), zal nadrukkelijk het regionale werkveld een rol moeten spelen. Daarvoor zal op korte termijn moeten worden vastgesteld bij welke aspecten en 'instrumenten' zich lenen voor een structurele afstemming en samenwerking met inzet van bedrijven.

Samenwerking op landelijk niveau op deze punten kan verder worden afgestemd met de nationale werkgeversorganisaties.

E Aanpak met de lerende als aangrijpingspersoon

Hierboven hebben we nadrukkelijk gekeken naar het systeem, met allerlei beschouwingen over hoe de leerlijnen meer zouden kunnen worden ingericht voor mbo'ers. Daarmee wordt mogelijk het percentage bij de uitval ('het verlaten van het onderwijs zonder een hbo-diploma') verlaagd of wordt er gekeken hoe dat kan worden ingezet bij het waarden van hetgeen toch nog is gedaan ('begeleiden naar de uitval door het zorgen voor een hogeschoolverklaring met enig civiel effect').

Ook kan worden bereikt dat minder mbo'ers ontdekken dat de studie niet past¹⁷ en een nieuwe start maken, en zich daarmee in een situatie gaan begeven waarbij in ieder geval een financiële schuld gaat ontstaan (los van de bekostiging van de instellingen). Dat zal zo blijven zolang de overheid niet bouwt aan een systeem waarbij de nominale duur van een opleiding vaststaat, maar vervolgens iedereen weet dat dit betekent dat – los van alle andere condities en gedragingen van studenten – veel studenten er hardwerkend toch langer over doen.

Combinatie differentiatie en keuzeproces

In veel stukjes van deze nieuwsbrief is al gerefereerd aan de voorbereiding op de studie in het hbo. Als het keuzeproces voorafgaande aan het hbo een bepaalde vorm kent die meer dan nu een 'garantie' kan bieden op zo laag mogelijke percentages voor de uitval en de switch, zal er in samenhang met de aanpassingen in het systeem een versterkend effect daarop gaan optreden.

Natuurlijk is wel duidelijk dat een grotere differentiatie in het hbo en bij de leerweg mbo-hbo in de aanloopfase ervan, eveneens een stevige impact kan hebben op de inrichting van het keuzeproces, zeker binnen het mbo waarbij de instellingen een relatief grote vrijheid hebben om de vormgeving aan te passen aan de omstandigheden en mogelijkheden.

¹⁶ Interessant is dat op landelijk niveau voor de Vereniging Hogescholen ook een commissie in het leven is groepen voor het HEO, dus de economische sector. Ongetwijfeld zal er sprake zijn van afstemming en samenwerking met wat in Rotterdam in gang is gezet.

¹⁷ Het zal lastig zijn om dit volledig in beeld te krijgen, maar er zijn studenten die zeggen dat ze de studie niet leuk vinden of dat allerlei onderdelen tegenvallen en daarom wat anders gaan doen, en die zaken als een reden aanvoeren terwijl ze de studie objectief gezien niet aankunnen en dus vastlopen. Daarbij zullen die twee zaken best op een bepaalde manier met elkaar verband houden. Maar het betekent dat in de voorbereiding, als meer dan nu kan worden gewerkt aan het verminderen van de uitval en de switch, dient te worden gekeken naar de effecten ervan op de 'motivatie' en het 'studie-talent'.

Maar er is meer nodig, bij de onderwijskundige zaken...

Vervolgens moet ook het probleem op het niveau van de inhoud worden geanalyseerd en aangepakt, en dan zoveel mogelijk op opleidings- of sectorniveau, gelet op de overgangen mbo-hbo als het gaat om het kennisniveau, didactiek, leeromgeving, studiebelasting, beroepshouding en de verwachtingen die per mbo- en hbo-sector over en weer alleen maar groter zijn geworden.

De bewegingen binnen het mbo en hbo, ook als het gaat om de zaken die in dit nummer aan de orde zijn gesteld, hebben zich vooral heel zelfstandig voorgedaan en jammer genoeg niet altijd in dezelfde richting. Het is dus afwachten of alle voorstellen, gedachten, plannen en ideeën die op zichzelf een kern hebben om bruikbaar te worden ingezet, ook worden omarmd op zowel het politieke, strategische, bestuurlijke als het werkveld-niveau. Die 'lagen' van de onderwijsbevolking moeten allemaal op dezelfde lijn worden gezet, om het studiesucces te gaan vergroten – en alsmede het beroepsonderwijs aangesloten te houden op de arbeidsmarkt.

LOB doorlopend... vernieuwen?

Het is bekend dat in de jaren negentig de aansluiting op het hbo voortvarend ter hand werd genomen, mede onder de impulsen van het LICA als landelijk platform, met een breed netwerk. In de jaren daarna is samen met andere organisaties, partijen, koepels en netwerken gezocht naar het optimaliseren van de samenwerking rond keuzeprocessen en dus ook naar de meest effectieve invulling van de Loopbaanoriëntatie en -Begeleiding (LOB) in het mbo. Het streven was duidelijk aanwezig, de betrokkenen staken er alle energie in, maar door alle opeenvolgende systeemaanpassingen en andere prioriteiten binnen de betrokken sectoren bleek het een kwestie van hollen en stilstaan, om vaak weer opnieuw te moeten beginnen.

Nog steeds, vandaag de dag, wordt in regio's door de instellingen op opleidings- en domeinniveau gekeken naar mogelijkheden om het keuzeproces in het mbo zodanig vorm te geven dat het hbo op haar beurt zo goed mogelijk een bijdrage daaraan kan leveren. Dat kan vaak heel goed, maar er moet dan wel permanent onderhoud aan worden gepleegd, met steeds (wat) andere teams en met vernieuwde prioriteiten bij de instellingen als geheel.

Het invoeren van de regeling met het inschrijven voor 1 mei heeft ook veel impact gehad, mede omdat er na die datum door a.s. studenten nog van alles mag worden gedaan. Het gaan gebruiken van een 'studiekeuzecheck' heeft geleid tot meer formele scenario's, mede vanwege het feit dat hogescholen in allerlei situaties daarmee de mogelijkheid hebben om de toelating tegen te houden. Het organiseren van andere activiteiten kreeg dus veelal een andere insteek, en dat maakt het vaak lastig om er structuur aan te geven. Nu blijkt ook nog, volgens de minister, dat er opnieuw naar de invulling van de studiekeuzecheck moet worden gekeken, aangezien het adviesdeel mogelijk niet naar behoren werkt in bepaalde regio's.

Terugkijkend op de afgelopen decennia kan worden gesteld dat 'men' de tijd heeft gehad om samen iets te bedenken en te realiseren in het kader van de kwaliteitsverhoging van de studiekeuze. Dat de 'keuzedelen voorbereiding hbo' nog steeds moeizaam geïmplementeerd (kunnen) worden, spreekt boekdelen – mede gelet op de status ervan en de koppeling aan het examen dan wel de doorstroomrechten. Uiteraard geldt daarbij dat de aansluiting mbo-hbo bij de mbo-instellingen ook nog steeds maar een van de doelstellingen is, naast bijvoorbeeld de koppeling van vmbo en mbo.

Het is een constatering, geen verwijt, maar het is van groot belang dat zo snel mogelijk landelijk – dus vanuit OCW c.s. – wordt ingezet op echte doorlopende leerlijnen mbo-hbo die niet pas een aanvang nemen op 1 mei voor de zomervakantie, maar ergens in het voorlaatste mbo-jaar. Dat betekent dat hogescholen, zeker als het idee van de structurele koppeling mbo-Ad¹⁸ in de komende

¹⁸ Het is in onze nieuwsbrief al eens eerder als voorbeeld genoemd, het systeem in Zwitserland. Simpelweg komt de opzet hierop neer: Een mbo'er (dual studierend overigens) kan naar het hbo via een extra programma (kan deels worden gecombineerd met het laatste mbo-jaar) en mogelijk ook naar een universiteit met nog eens een aanvullend academisch semester (apart te volgen, met een examen – dus denk maar aan onze regeling met de doorstroom via de hbo-propedeuse). Kiest de betrokkene hier niet voor, dan kan hij of zij een tweejarig vervolg doen onder de naam Vocational and Professional Education and Training (VPET) en daarmee een getuigschrift verwerven dat ook toegang biedt tot het derde jaar van de hbo-bacheloropleiding - dus gelijk aan wat wij hebben met de Associate degree (alleen zit hun VPET als 'top-up' bij de mbo-colleges).

jaren meer wordt omarmd, meer kunnen investeren in de LOB – in samenhang wat een mbo-instelling zelf al doet.

Als de CBO's er dus komen, met de 'bezoeken over en weer' rond het analyseren van de uitval en de switch, kunnen de mbo-instellingen meekijken, aanvullen en ervaringen opdoen, en op die wijze tot een verrijking van LOB en het vervolg in het eerste hbo-jaar kunnen komen. Op landelijk niveau kan bovendien het Expertisepunt LOB haar voordeel hiermee doen en het LICA ook, met alle expertise die jarenlang is opgebouwd in de netwerken met andere belanghebbenden.

Verder uitwerken hiervan...

In de nieuwsbrief van eind november of begin december zullen we dit laatste punt nog verder gaan uitwerken, op basis van de feedback die we hebben ontvangen. In deze nieuwsbrief is nu vooral naar het hbo-systeem en de samenhang met het mbo gekeken, maar veel zaken zijn ook toepasbaar op de havo-instroom waarbij de percentages voor de uitval en switch ook niet altijd over naar huis te schrijven zijn. Ook daarop zal binnenkort worden teruggekomen.

F Nog een aantal aanvullende opmerkingen

Tot slot geven we nog een paar 'overige aandachtspunten', zonder er verder uitgebreid op in te gaan. Het zijn overigens zaken die wel een relatie met mbo-hbo en keuzeprocessen hebben en zich ook lenen voor verdere discussies.

Propedeuse / eerste leerjaar

We hebben in het hbo nog steeds de propedeuse, het eerste leerjaar, als een afbakening van een fase met drie doelstellingen: oriëntatie, selectie en verwijzing. Voor alle drie is te onderzoeken in hoeverre de verantwoordelijkheid en de betrokkenheid bij de gevolgen ook zijn neer te leggen bij de vooropleidingen, en hoe vervolgens daarmee aan de slag te gaan.

Er worden nu allerlei discussies gevoerd, over het studieadvies, het zonder financiële gevolgen kunnen stoppen aan het eind van het studiejaar in plaats van voor 1 februari en de inrichting van een bekostigingssysteem bijvoorbeeld als het gaat om switchers die zich 'verenigen' bij bepaalde instellingen.

Leerrekeningen

Als er individuele leerrechten gaan komen, met een 'scholingsrekening', kan dit gevolgen hebben voor de inrichting van doorlopende leerwegen. Het doorstuderen en dan uitvallen of vertraging oplopen heeft gevolgen voor die 'leerrekening', ook nog eens gekoppeld aan schulden (die daarmee niet te verrekenen zijn, nemen we aan...).

Daarnaast leven er gedachten om de begeleiding qua kosten ook te koppelen aan het kunnen inschakelen van een 'personal coach', voor momenten dat er ingewikkelde keuzes moeten worden gemaakt en inzicht in de consequenties ervan cruciaal is.

Nog even over CBO's...

Natuurlijk heeft elke hogeschool een autonome positie in hbo-land, maar veel van het beleid wordt op nationaal niveau besproken en afgekaart, zonder dat daarbij helder en scherp wordt vastgelegd hoe de vertaling ervan naar de individuele instellingen is te garanderen. Er worden dus afspraken gemaakt met de Vereniging Hogescholen, maar vervolgens kan OCW alleen maar achterover leunen en reageren op signalen die via de NVAO of de Inspectie binnenkomen¹⁹.

Als het gaat om het bestrijden van (onnodige) uitval binnen hbo-opleidingen kan met het gebruik van CBO's (en mogelijk andere constructies) een instrument worden ontwikkeld waarmee binnen

¹⁹ Toen er in Engeland nog sprake was van een publieke bekostiging, werd het budget ter beschikking gesteld van de landelijke koepel, met afspraken over allerlei zaken. Die koepel verdeelde het geld en als de overheid niet tevreden was, ging het budget omlaag en mocht de koepel gaan onderhandelen met de instellingen. Een ander interessant voorbeeld is dat zo'n 12 jaar geleden de OECD onderzoek deed naar de wijze van aansturing in ons land. De overheid bleek best prima gedachten over de aanpak en het beleid te hebben, maar vervolgens ontdekte men dat de individuele instellingen allemaal hun eigen interpretatie eraan mochten en konden geven. Die bleek vaak afwijkend te zijn van wat de overheid meende te moeten uitvoeren. Resultaat: verzwakking van het totale beleid en veel gepolderd...

de gehele hbo-sector met elkaar kan worden samengewerkt en over en weer inhoudelijke ondersteuning mogelijk is. Daarbij kunnen ook de andere betrokken instellingen worden betrokken, bijvoorbeeld vanuit het mbo als het gaat om de doorstroom mbo-hbo²⁰.

Bijlage

Moties over het BSA
Oktober 2020

Motie 1

- constaterende dat onderzoek laat zien dat een groot deel van de studenten na een negatief BSA dezelfde studierichting volgt, maar dan aan een andere onderwijsinstelling;
- overwegende dat gemotiveerde studenten door het BSA gedwongen hun opleiding moeten verlaten die ze succesvol hadden kunnen halen;
- overwegende dat het BSA afbreuk doet aan de eigen verantwoordelijkheid van de student en studenten belemmert om zich te ontwikkelen door bestuursactiviteiten, in de medezeggenschap en vrijwilligerswerk;
- constaterende dat er afspraken zijn gemaakt om tijdens de coronacrisis het BSA op te schorten;

verzoekt de regering, om met onderwijsinstellingen in gesprek te gaan om het bindend studieadvies te vervangen door een advies dat enkel adviserend is, en gaat over tot de orde van de dag.

Het is duidelijk dat dit een motie is van Groen Links die uitgaat van de groep studenten die naast hun studie ook van alles doen – ook al in het eerste leerjaar, aan bestuurswerk e.d. Dat is een heel specifieke insteek, maar de indiener is dan vroeger ook lid van het bestuur van een studentenorganisatie geweest. Bij de argumenten zijn allerlei kanttekeningen te plaatsen, maar die laten we hier achterwege.

Motie 2

- constaterende dat in sommige gevallen studenten na een negatief BSA voor eenzelfde studie aan een andere instelling kiezen;
- overwegende dat de doorstroomnorm kan helpen door studenten die onvoldoende studievoortgang bereikt hebben met goede begeleiding en duidelijke afspraken voor het tweede jaar, extra tijd te geven om te kijken of ze toch op de goede plek zitten;

verzoekt de regering, om de interesse onder instellingen te peilen om hieraan mee te doen, te inventariseren wat hiervoor nodig is, en de Kamer voor 1 juli 2021 hierover te informeren, en gaat over tot de orde van de dag.

Dit is een motie van CDA en D66. Het lijkt een prima voorzet voor het gaan nadenken over het BSA maar er worden nog veel zaken opengelaten en de consequenties lijken nog niet echt goed doordacht. Maar het vragen om een verder onderzoek is een goede gedachte. Echter, hoe stel je dan die vragen, in welke context en met welke verdere onderbouwing, zonder in een 'uitslagenbrei' terecht te komen waar iedereen z'n eigen kant mee op kan gaan.

Helder is dat als de begeleiding vooraf en tijdens het eerste semester optimaal is, er al een hele wereld lijkt te zijn gewonnen. Afspraken zijn altijd te maken, maar dan wordt het al gauw een vorm die lijkt op het hebben van een 'studiecontract'. Bovendien betekent het geven van extra tijd dat de reguliere studie ook in de knel kan komen, en dat er eigen staat dat studenten een half of geheel jaar moeten hebben, in de formele zin van de wet- en regelgeving.

²⁰ Er wordt landelijk gezien al veel met elkaar 'gewisseld'. Het LICA doet dit met degenen die bij de hogescholen betrokken zijn bij de aansluiting en instroom. De MBO Raad heeft ook een werkgroep voor de beroepskolom, maar dan toch vooral met de focus op vmbo-mbo. Het Expertisepunt LOB zorgt ook voor uitwisseling van ervaringen, met het geven van informatie over allerlei zaken en ontwikkelingen.